

MTA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

1068 Budapest, Benczúr u. 33.

1399 Budapest Pf.: 701/518

Tel.: 351-0413, 321-4830; Fax: 322-9297

E-mail: linginst@nytud.hu

Honlap: www.nytud.hu

**A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
TUDOMÁNYOS BESZÁMOLÓJA A 2003. ÉVRŐL**

I. Az intézet fő feladatai a beszámolási évben

a) Nyelvtudományi alapkutatások végzése

A mai magyar nyelv leírása és nyelvtanelméleti kutatások

A fonológiai-morfológiai adatoknak és összefüggéseknek a strukturált lexikonban való jellemzése. A fonológia–fonetika interfész és a fonotaktika vizsgálata. A szintaxiselméletek továbbfejlesztése. Az igeneves (nonfinit) mondatok szerkezetének leírása. Az eseményszerkezet és az operátorszerkezet kölcsönhatásainak vizsgálata a magyar mondat szerkezetben. A mondat-mód, az igeidő és a modalitás kölcsönhatásának és morfoszintaxisának kutatása. A magyar mondat szerkezet, a topik és a fókusz szemantikájának kutatása, az információs és logikai szerkezet valamint a diskurzusszerkezet közötti összefüggéseknek, továbbá az aspektus kérdéseinek a vizsgálata.

A magyar nyelv történetének kutatása

A magyar nyelv történeti nyelvtana középmagyar kori (XVI–XVIII. század) kötetéhez újabb 6 fejezet kéziratának elkészítése, valamint a korábban elkészült fejezetek részletes megvitatás utáni átdolgozása. A XVI. századból 2 magyar kódex (Keszthelyi Kódex, Érsekújvári Kódex) kritikai szövegkiadási munkálatainak folytatása.

A magyar fonetikai kutatások

A spontán beszéd akusztikai-fonetikai és percepció vizsgálat: a koartikulációs folyamatok összegzése, a beszédhangok fonetikai és a fonológiai típusú egymásra hatásának elkülönítése. Az iskolába lépő, továbbá a 3-6. osztályos gyermekek, valamint az értelmi fogyatékos és ép tanulók beszédpercepció adatállományának feldolgozása.

Finnugrisztikai, uralisztikai vizsgálatok

A komplex uráli nyelvészeti adatbázis első kezelhető változatának elkészítése, további szamojéd és balti-finn adatokkal való bővítése. Az ugor alapnyelv fonotaktikai leírásának befejezése; az obi-ugor szótagtörténet publikálásra való átdolgozása; az obi-ugor nyelvek lexikológiai-szemantikai vizsgálatának befejezése. Szamojedológiai, lappológiai vizsgálatok. Nyelvtörténet-elméleti kutatások.

Neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai kutatások

Nyelvtanelméleti kutatások a magyar nyelvpatológiai adatok alapján. Az afáziás nyelvi tünetek mintázatának a leírása. A középsúlyos értelmi fogyatékossgot jelentő, Williams szindróma nyelvi profiljának jellemzése. A nyelvcsere, nyelvmegtartásra, nyelvi revitalizációra vonatkozó kutatások. Réger Zita munkásságából a tanulmányok válogatása és köteté szerkesztése.

Cigánynyelvi kutatások

Antropológiai nyelvészeti terepmunkák roma közösségekben. A beás nyelv leíró nyelvtana hangtani és alaktani fejezeteinek írása. A *Magyarországi oláh cigány közösségek nyelvi asszimilációja* című projektumban feladatainak teljesítése.

Beszélt nyelvi kutatások

A „Budapesti Szociolingvisztikai Interjú” korpusz digitalizálásának folytatása. A *nyelvi másság dimenziói*” c. projektum terepmunkájának befejezése, az adatok számítógépes rögzítése. A *nyelvcseré longitúdinalis vizsgálata* c. kutatás adatainak számítógépes rögzítése és a feldolgozás megkezdése. Siket gyermekekkel és szüleikkel szociolingvisztikai interjúk és tesztek készítése és kódolása.

Orientalisztikai kutatások

Az oszmán-török nyelvtörténet forrásainak kiadása, a *Turk. Anzeiger* rendszeres megjelentetése, arabisztikai, iranisztikai kutatások, sinológia, tibetisztika. Az óegyiptomi nyelvvel kapcsolatos összehasonlító nyelvészeti kutatások (sémi-hámi, afroázsiai komparatív vizsgálatok).

b) Innovációk, fejlesztések végzése

Szótári munkálatok

Az Akadémiai nagyszótár első kötetének készítése. Az archivális cédulagyűjtemény *b* betűs céduláinak digitalizálása, valamint a Magyar Történeti Szövegtár bővítése.

Az *Új Magyar Tájszótár* 5. (Sz–Zs) kötete T betűs anyagából kb. 6500 szócikk megszerkesztése.

Számítógépes korpusznyelvészeti munkálatok

Az „Automatikus információkinyerés rövid (politikai, üzleti, piaci) hírekből” c. NKFP-projekt befejezése; a „Mondatszintaxis gépi tanulása (gépi tanulási módszerek a magyar nyelv szintaktikai szabályainak létrehozására)” c. IKTA-projekt végrehajtása; a szerkezeti adatbázis (treebank) elvei kidolgozása, az European Association of Computational Linguistics '03 konferencia megrendezése; a Magyar Nemzeti Szövegtár hálózati közzétételének végleges kialakítása.

A kutató nyelvész utánpótlás nevelése

Az MTA–ELTE Elméleti nyelvészet szak és Elméleti nyelvészet PhD-program működtetése.

Országos nyelvészeti tudományos és információs központ kialakítása

Az intézet tudományos és információs szolgáltatásainak fejlesztése és kiszélesítése. Anyanyelvi ismeretterjesztés, közönségszolgálat. A www.nyelviszet.hu címen sokfunkciós internetes portál működtetése, naprakész információk nyújtása.

Megváltozott a mezőkód

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények

a) Nyelvtudományi alapkutatások

Mai magyar nyelvtan és a nyelvtanelmélet

A fonológiai-morfológiai kutatások területén a legjelentősebb eredmény a magyar leíró nyelvtan alaktani mintázatainak részletes leírása, amely lehetőséget szolgáltat a kivételes–szabályos, produktív–nem produktív képzések közötti átmenetek leírására. Értékes eredmény a paradigmatiszkontrasztok jelentőségének a bizonyítása a fonológiában és a morfológiában, valamint a magyar fonotaktikai szabályszerűségek fokozatosságának a vizsgálatában. A magyar nyelv szegmentális fonológiájának elkészült egy minden eddiginél átfogóbb és mélyebb feldolgozása.

Elkészült a magyar nonfinit (igeneves) mondatok szerkezetének leírása. Megjelent egy monográfia, amely az „elegáns szintaxisnak” nevezett elméletet eredményeit foglalja össze. A kutatások a szintaxis-morfológia interfész problémáira, valamint a szintaktikai alapú szemantikai jelenségek magyarázatára összpontosítottak.

A szemantikai kutatások a magyar mondat információs és logikai szerkezetének, a topik és a fókusz szemantikájának, valamint a diskurzusszerkezetnek az összefüggéseire irányultak. Emellett egy típusmentes szemantikai elmélet és logikai kalkulus kidolgozása folyt, amely új kutatási irányt jelölhet ki. Sikerült kidolgozni a progresszív aspektusra egy új, logikailag koherens és explicit formalizmust.

Elkészült az iskolai nyelvi nevelés új tantervének első változata.

A magyar nyelv történetének leírása

„A magyar nyelv történeti nyelvtana – középmagyar kor” c. kötethez az alábbi műhelytanulmányok kézírata készült el: A kijelentő mondatok; A mondat makroszerkezete: az alárendelő viszonyú többszörösen összetett mondatok; Az alany és az állítmány egyeztetése a 16–17. században; Az alanytalanság és a fakultatív alanyhasználat; Az állítmányi mellékmondatok; Az áljelzői mellékmondatok. A kiegészítő anyaggyűjtés folyamatos. Elkészültek a korábban írt fejezetek átdolgozott változatai (A kérdő mondatok; A mondat makroszerkezete: a mellérendelő viszonyú többszörösen összetett mondatok; A mondat szórendje és aktuális tagolása a 16. században; A főnévi és határozói igenevek szerkezetei; A melléknévi alaptagú szerkezetek; A határozószói alaptagú szerkezetek a 16–17. században; Sajátos határozói csoportok a 16. században; A mennyiségjelzői mellékmondatok; A birtokos jelzői mellékmondatok).

Elkészült a Keszthelyi Kódex második filológiai ellenőrzése az OSzK Kézirattárában levő eredeti kéziratról. Az Érsekújvári Kódex első filológiai ellenőrzése befejeződött. A kódexek képeinek beszkennelése és pauszra nyomtatásai megtörténtek.

Finnugrisztikai, uralisztikai kutatások

Elkészült az Uráli Etimológiai Adatbázis első változata, folytatódott a balti-finn és szamojéd adatokkal való bővítése. Feldolgozták az 1975 óta megjelent etimológiai szakirodalmat. Folytatódott a votják és

az osztják tótári rögzítése, befejeződött a vogul és a nganaszan tótári rögzítése. Elkezdődött a nganaszan elemző elkészítése.

Az ugor alapnyelv fonotaktikai vizsgálatához szükséges magyar történeti fonológiai kutatások folytatódtak. Megkezdődött az obi-ugor szótagtörténet publikálásra való átdolgozása. Az obi-ugor nyelvek közös lexikológiai innovációinak a lexikológiai-szemantikai vizsgálata befejeződött, s a monográfia elkészült. Az Északi-osztják Folklor Archívummal kooperációban kezdett osztják intonációs vizsgálatokhoz a gyűjtött hanganyag digitalizálása megtörtént és elkészült a magyar nyelvű fordítás. A *Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache* c. monográfia átdolgozása és kiadásra való előkészítése ugyancsak megtörtént.

A szamojédelógiai kutatások keretében: elkészült és megjelent a *Chrestomathia Nganasanica*. A nganaszan nyelv fonológiai rendszerének leírása is megtörtént.

Lappológiai kutatások: *A lulei, északi és inari lapp területek jökhagyománya* címmel elkészült egy monográfia. A nyelvi attitűdvizsgálatok során északi számi beszélőközösségekben a kutatás második fázisa teljesült: a kérdőívek kiértékelése megtörtént.

Az elméletalkotás a nyelvtörténetben, különös tekintettel a hangváltásokra c. kutatáshoz a 20. századi szakirodalmi anyag feldolgozása megtörtént. A magyar diskurzus-jelölőknek és az uráli nyelvekbeli feltételes kötőszavaknak a grammatizálódási folyamatairól elhangzott egy előadás és elkészült egy kézirat.

Neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai kutatások

Elkészült a magyar mellérendelő szerkezetek és az ellipsis leírása, az eredményeket neurolingvisztikai tesztekben alkalmazzák. A magyar nyelvű, afáziások adatait az univerzális nyelvtan elveinek a korlátozódásaként értelmezték. Grammatikalitás megítélési, megértési, szerkezet - feldolgozási és agyi aktivitást vizsgáló, mondattani és alaktani tesztek végeztek fluens és nonfluens afáziás személyekkel a mentális nyelvtan modelljének fejlesztésére. Hangnyelvtani szempontokból elemzendő korpuszokat gyűjtöttek az afáziások mellett az ép beszédbeli nyelvbőlbeszélőkből, az időskori tévesztésekből és az autista beszédtevékenységekből.

Jellemezték a Williams szindróma (egyfajta közepsúlyos értelmi fogyatékoság) nyelvi profilját a mondatprodukción, a mondatértés és a lexikon (szótár) architektúrája tekintetében.

Vizsgálták a mai magyar nyelv (használat) változási tendenciáit a hangtan és a jelentés-grammatika összefüggésrendszereiben.

Réger Zita posztumusz tanulmánykötetének szerkesztése befejeződött.

Cigánynyelvi vizsgálatok, kétnyelvűségi kutatások

Terepmunka folyt egy erdélyi háromnyelvű roma közösségben. Diskurzusmintákat rögzítettek, és a romani társalgás szerveződésével kapcsolatos metapragmatikai interjúkat készítettek. Folytatták az interjúk lejegyzését és feldolgozását. Elkészült egy kézirat, amely a roma társadalmi nem-fogalom és a nyelvhasználat kapcsolatán belül nyelvi ideológiákat, metapragmatikai sztereotípiákat vizsgálja.

Első változatban elkészültek a beás nyelv nyelvtanának *Hangtan* és *Alaktan* fejezetei.

A *Magyarországi oláh cigány közösségek nyelvi asszimilációja* című projektumban két-két oláh cigány csoportban vizsgálták, hogy a közösségek mennyire képesek megőrizni etnokulturális-nyelvi sajátosságait zárt (telepi), illetve nem zárt közösségben. Feltárták, melyek azok a faktorok, amelyek a nyelvcsere mellett, s melyek azok, amelyek a nyelvmegtartást erősítik. Kvalitatív és kvantitatív módszerekkel elemezték, milyen stádiumban van a nyelvcsere az egyes oláh cigány közösségekben. A záró tanulmány végleges változata 2004-ben készül el.

Fonetikai kutatások

Akusztikai - fonetikai és percepciós vizsgálatok: *A spontán beszéd akusztikai-fonetikai és percepciós vizsgálata* című témában korszerű szemléletben, kísérleti adatok alapján történt meg a koartikulációs folyamatok összegzése; a beszédhangok fonetikai és a fonológiai típusú egymásra hatásának elkülönítése. A mássalhangzó-kapcsolódások akusztikai szerkezetének elemzéséhez lezárultak a statisztikai vizsgálatok egy ötvenmillió szavas korpuszon. Kialakult a magyar mássalhangzók újfajta rendszerezése; valamint a korábban nem kielégítően elemzett mássalhangzók (palatális, veláris és laringális réshangok) részletes akusztikai-fonetikai vizsgálata hozott új eredményeket. Befejeződött a beszédhangok időtartamairól gyűjtött adatok feldolgozása kiterjesztve természetes ejtésű beszédre.

Hanghatárjelöléseket tartalmazó, mondatalapú korpusz jött létre, amelyhez elkészült a mérési algoritmus is. Spontán beszédfelvételek alapján folytatódott a beszédprodukciónak elemzéséhez a megakadásjelenségek gyűjtése és osztályozása.

A *gyermekkori beszédprodukciónak és észlelésnek összefüggései* című kutatásban befejeződött egyfelől az iskolába lépő, másfelől a 3-6. osztályos gyermekek, továbbá az értelmi fogyatékos és ép tanulók beszédpercepcióinak adatállományának feldolgozása (összesen több mint 250 gyermek). Az elemzési területek: a hallás és az észlelés összefüggései, artikulációs és beszédtempó, a szókincs nagysága és minőségi jellemzői, a mentális lexikon működése, az észlelési folyamatok fonetikai jellemzői, valamint mondat- és szövegértés.

A NKÖM által támogatott hangarchiválás megkezdődött, elkészült 100 darab lakk-hanglemez restaurálása.

Beszélt nyelvi kutatások

Budapesti Szociolingvisztikai Interjú: elkészült 14 BUSZI-2 interjú hangfájlokra bontása, valamint 68 BUSZI-3 interjú digitalizálása.

A *nyelvi másság dimenziói* projektuma: a magyarországi (beás, horvát, német, román, szerb, szlovák) kisebbségi közösségek történetében első ízben végeztek, a saját és a többségi nyelv használatáról és a nyelvi attitűdökről ugyanazon kérdőívre alapuló, és a kisebbségi közösségek saját nyelvén felgyűjtött terepmunkát. Megtörtént a beás, román és szerb adatok számítógépes rögzítése. Elkezdődött a román és a szerb adatok statisztikai elemzése.

A *nyelvcsere longitudinális vizsgálata* projektum: befejeződött 60 adatközlő nyelvhasználati interjújának számítógépes rögzítése. Elkészült egy angol nyelvű tanulmány 40 adatközlő nyelvhasználati interjújának feldolgozása alapján.

A *magyarországi siketek nyelvhasználata:* négy interjú készült el siket gyerekek szüleivel. Öt szülővel készült interjú anyagát értékelték ki a gyerekek nyelvi fejlődésére, iskolai fejlesztésére vonatkozóan.

Megjelent a *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon* című monográfia.

Orientalisztikai kutatások

Eredményesen vettek részt az összehasonlító nemzetközi afroázsiai nyelvészeti kutatásokban, az összehasonlító vallástörténeti munkálatokban, továbbá megindult az Attár-edíció. Az Osztály turkológiai részlege a korábban elkezdett célfeladatok megfelelő részét (az anatóliai török nyelv vizsgálata; a *Türk Anzeiger* kiadásának folytatása; a török nyelvtudományi kutatások bibliográfiája; a *Ferec Bad es-sidde* kritikai kiadása) a tervek szerint elvégezték.

b) Fejlesztések, innovációk, alkalmazott kutatások végzése

A magyar irodalmi és köznyelv nagyszótára

Az *a* betűs szócikkek túlnyomó része (kb. 90 %) legalább első változatban elkészült. Néhány nehezebb szócsalád (pl. *át* igekötős igék, *az* névelő, *ad* ige) most készül, számos *a* betűs szócikk a szerkesztés, lektorálás, javítás fázisában van jelenleg. A *b* betűs címszavak kiválasztása és kidolgozása is megkezdődött. Az év folyamán több kisebb-nagyobb szükségszerű módosítás történt a szerkesztési utasításban, és az ennek alapján készített XML szövegszerkesztő programban. A legalább első változatban elkészített szócikkek száma 2003-ban 4 800-ra nőtt (2002 végén 1700 ilyen volt), a szerkesztők együttesen több mint 1000 szerkesztett szócikket készítettek el az idén, ami több mint kétszerese a tavalyinak. Az elemzett történeti szövegtárnak olyan, jól lekérdezhető változata készült el, amely a leggyakrabban előforduló, eddig nem elemezhető régies alakokat helyesen azonosítja.

Az Új Magyar Tájszótár

A szótár utolsó, 5. (*Sz–Zs*) kötetének *T* betűs anyagából 4600 szócikk szerkesztése történt meg. Az *U – Vepsz* szócikkek szerkesztését már korábban elvégezték, így 2004-ben befejeződhet a szerkesztés.

A nyelvészeti technológiák és a korpusz nyelvészet kutatása

Egy NKFP projekt keretében a MorphoLogic Kft-vel és a Szegedi Tudományegyetemmel közösen elkészítettek egy prototípus rendszert, amely felismeri a rövid üzleti hírek eseményszerkezetét, és

azonosítja a hírek főbb elemeit. A fenti partnerekkel közösen folytatták a szintaktikai szerkezet adatbázis (*treebank*) kialakítását célzó IKTA projekt, valamint az intelligens lexikai adatbázis építését célzó ITEM projekt munkálatait. Elkészült egy három rádióadó egy napi teljes adását rögzítő annotált korpusz, amely értékes nyersanyagul szolgál szociolingvisztikai, szövegtani vizsgálatokhoz. A Magyar Nemzeti Szövegtár gyakorisági adatbázisából gyakorisági mutatókat készítettek az Értelmező Kézisótár új kiadásához, amely a szótár minden címszavát egy 5 sávú gyakorisági sávba sorolta. A Kárpát-medencei Magyar Korpusz munkálatai ütemesen folynak: jelenleg 3 millió szövegszó előfeldolgozása megtörtént és SGML kódolásban morfológiai feldolgozásra vár.

Nyelvművelés

Új kutatás indult, amely a szociolingvisztikai kutatások módszereit alkalmazza a nyelvhasználati formákkal kapcsolatos attitűdök vizsgálataiban. Elkészült egy kérdőív, amellyel próbagyűjtés folyt, majd a tapasztalatok alapján elkészült egy újabb, átdolgozott kérdőív. Részt vettek az *Alakzatlexikon* előkészítő munkájában és a *Nyelvhasználati szótár* szerkesztésében. Elkészült egy új utónévjegyzék. Folytak a *Képes diákszótár* átdolgozott kiadásának befejező munkálatai.

Részvétel a kutatónyelvész utánpótlás képzésben :az MTA-ELTE Elméleti nyelvészet szakcsoport

Tovább működött az MTA-ELTE kihelyezett Elméleti nyelvészet szakcsoportja. Az intézet munkatársai alkotják - néhány óráddal kiegészítve - az Elméleti nyelvészet szaknak és doktori programnak az oktatógárdáját. A szakcsoport önálló programokat is meghirdetett nem nyelvészet szakos egyetemi hallgatók számára. A doktori program 28 hallgatója közül 25 hallgató témavezetését az intézet munkatársai végzik. A munkatársak a szakon minden félévben több mint heti 40 órányi oktatói tevékenységet végeznek. Ehhez hozzáadódik a PhD-hallgatók tutorizálása, és a konzultációk.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Országos nyelvészeti tudományos és információs központ kialakítása

Az intézet a magyarországi nyelvtudomány egyik központjának szerepét kívánja betölteni. A www.nyelveszet.hu címen olyan internetes nyelvészeti portált működtet, amely minden nyelvészettel kapcsolatos információt, hírt, folyamatosan frissítve elérhetővé tesz az érdeklődők számára. A portálnak jelenleg kb. 60 rovata van, az aktuális információkat tartalmazó része 16 html-lapból áll, és összesen kb. 1080 linket tartalmaz. Az intézet honlapja 2003-ban mind szerkezetében, mind tartalmában teljesen megújult, most mintegy 140 html-oldalból áll. A portálon működő fórumban az intézet szakemberei válaszolnak a beérkező kérdésekre. Az intézet honlapjára (www.nytud.hu), benne a portálra (www.nytud.hu/portal), 2003-ban 79.386-szor léptek be. A látogatottság mértéke 2003. utolsó hónapjaiban elérte a havonkénti 10.000 látogatást. A Nyelvészeti portál (www.nyelveszet.hu) összlátogatottsága 14.764 belépés volt.

Nyelvészinfo néven elektronikus levelezési listát tartanak fenn, amely jelenleg közel 700 címre juttatja el rendszeresen az intézet nyilvános programjairól szóló információkat, valamint a nyelvészek érdeklődésére számot tartó egyéb híreket, például pályázati felhívásokat, hazai és nemzetközi konferencia-felhívásokat. A könyvtár honlapja és katalógusa is interneten lekérdezhető.

A Magyar Tudomány Napján megrendezték a „*Mire jó a nyelvtechnológia?*” című ismeretterjesztő konferenciát és bemutatót, amely jelentős médiavisszhangot váltott ki.

Az IHM meghívására kiállítóként részt vettek az *Infotrend* konferencián és bemutatón, ahol a Korpusz nyelvészeti osztály ITEM pályázatáról, illetve az osztály tevékenységéről tartottak előadást. A Nyelvművelő osztály megszervezte *A nyelvművelés helye a nyelvtudományban* című konferenciát.

Közönségszolgálat

A Nyelvművelő osztály munkatársai telefonügyeletet tartanak a hét minden munkanapján, emellett a válaszadás gyakran levélben, e-mailben és faxon történik. Folyamatosan végeztek nyelvi ismeretterjesztést és tanácsadást, ellátták a reklámnyelvtörvény kapcsán igényelt szakértői feladatokat.

Együttműködés az MTA társadalomtudományi kutatóintézeteivel

Az intézet eredményesen működött együtt a többi társadalomtudományi kutatóintézettel. Közös kutatásokat folytattak a Kárpát-medencei magyar nyelvi korpusz munkálataiban az MTA Nemzeti és

Etnikai Kisebbségkutató Intézettel, a lappológiai kutatások keretében a Zenetudományi Intézettel, a mentális nyelvtan kísérletes kutatásában pedig az MTA Pszichológiai Kutatóintézetével. Interdiszciplináris előadássorozatot is szerveztek. Ezen, többek között, Nyiri Kristóf (MTA Filozófiai Intézete) a mobil és internetes kommunikáció nyelvi-társadalmi aspektusait elemezte.

Hazai projektek

Az Elméleti nyelvészeti osztály kutatói a következő projektekben dolgoztak: *Az eseményszerkezet és az operátorszerkezet kölcsönhatása a magyar mondat felépítésében* c. TS 40705. sz. OTKA projektum; az Alkalmazott Logikai Laboratórium *Szemantikai keresés a sürgősségi betegellátásban* c. IKTA-projektje; a *Strukturális magyar nyelvtan IV.* c. OTKA projektum; külső munkatársként részt vettek a BME TTTK Szociológiai Intézet Média Oktatási és Kutató Központ *Szósablya* nyelvi számítógépes alkalmazásfejlesztő projektjében.

Az osztály munkatársai részt vettek a Nemzeti Digitális Archívum szemantikai munkacsoportjának munkájában, konzulensként a BME TTTK Kognitív Tudományi Központ kognitív tudomány doktori programjának előkészítésében, valamint a SLIP/SLIM (*Structured Lexicon in Phonology / Morphology*) projektumban, az ELTE és az SzTE Angol Tanszékének oktatóival közösen.

A Nyelvtörténeti osztály munkatársai egy OTKA és egy NKFP projektumban kutatnak: *A középmagyar kor nyelvtana* (OTKA T 031752), és *Kulturális örökségünk nyelvi letéteményesei* (NKFP 5/142).

A Finnugor osztály kutatói együttműködést folytatnak NKFP projektum keretében a Debreceni Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Finnugor Tanszékeivel és a MorphoLogic Kft-vel. A „*Komplex uráli nyelvészeti adatbázis*” (NKFP 2001/3/153) című projektumban a Debreceni Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, valamint a MorphoLogic Kft. társaként vesznek részt. Az osztályon még két OTKA pályázat segíti a kutatást: az *Uráli Etimológiai Adatbázis* (T 31826); és a *Történeti fonológiai vizsgálatok ómagyar szövegek alapján* (F 029954).

A Neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai osztály konzorciumi tagként vesz részt az MTA Pszichológiai Kutatóintézet Pszichofiziológiai Kutatócsoportjával együtt „*A mentális nyelvtan nyelvészeti, pszichofiziológiai és kísérletes neuropszichológiai vizsgálata*” című, 5/054 sz. NKFP projektumban. A hangnyelvtani korlátozottságokat vizsgálták a „*Nyelvi regresszió az afáziában*” című (T 34960 sz.) OTKA projektum keretében, a SOTE Neurológiai Klinikájának együttműködésével. Az osztály munkatársai végzik a *Cigány nyelvészeti kutatások* c. OKTK (0216/2003 sz.) projektum munkálatait. Egy munkatárs részt vesz a az OTKA *Nyelvi és emlékezeti funkciók kognitív neuropszichológiai vizsgálata*, (T 034814), és az NKFP *Kognitív és idegrendszeri plaszticitás* c. projektumában.

A Fonetikai osztályon két, OTKA támogatással folytatott projektum, valamint a Magyar Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány által támogatott kutatás folyt. .

Az Élőnyelvi osztály *A nyelvi másság dimenziói* (NKFP 5/126/2001) című projektumot egy konzorciumban közösen végezzük az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékével. Részt vettek egy 150 oldalas szakértői tanulmány elkészítésében és szerkesztésében, amely a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal számára készült: *Jelentés Méhkerék kulturális és nyelvi állapotának komplex vizsgálatáról* címmel. Két OTKA-projektumuk volt folyamatban: a nyelvcsere longitudinális vizsgálatára, valamint hangzó- és jelnyelvi adatok rögzítésére és archiválására.

A Lexikográfiai osztály az Akadémiai Nagyszótárt szoros együttműködésben készíti az ELTE BTK TKI kutatócsoportjával. Elnyert OTKA, OKTK, TKI, és NKFP pályázatok támogatják a Nagyszótár munkálatait.

A Korpusznyelvészeti osztálynak a MorphoLogic Kft-vel és a Szegedi Tudományegyetemmel folytatott együttműködése kibővült a BME Média Oktatási és Kutatási Központtal, valamint a SZTAKI Elosztott Rendszerek Osztályával. Előbbivel a nyílt forráskódú morfológiai elemző és webkorpusz kifejlesztésében kooperáltak, a SZTAKI-val pedig az online szótár megújításában. Az osztály 2003-ban öt pályázat elkészítésében vett részt, három pályázatban koordinátor volt, egyben alvállalkozók lennének. Az „*E-Szókincs: Oktatási segédanyag a mai magyar irodalom és szókincsének több szempontú vizsgálatához*” IHM-ITP-11 pályázatot elfogadták.

Az Orientalisztikai osztály 4 kutatási projektje OTKA-támogatással folyik.

Szerkesztőségek

Az intézetben működik a Reguly Társaság, itt található a Nyelvtudományi Közlemények, az Acta Linguistica Hungarica, és a Finnugor Világ szerkesztősége, valamint a Tőkei Ferenc Társaság.

Szakértői munkák

Szakértői tevékenységet végeztek a reklámyelvtörvény bevezetésével és alkalmazásával kapcsolatban: 19 írásos szakvélemény készült. Az EU Központi Fordítóirodájának felkérésére szakszöveg-fordítási tanácsadást végeztek. A Belügyminisztérium Anyakönyvi Osztálya felkérésére pedig folyamatosan készítették szakvéleményeket anyakönyvezési kérdésekben. A Fonetikai Osztály teljesítette a Nemzetbiztonsági Szakszolgálattal kötött tárgyévi szerződését a beszélő személy felismerésének fonetikai sajátosságai témában.

Meghívott, külső előadók

Interdiszciplináris előadássorozat keretében a tudományos élet számos kiválósága tartott előadást, köztük Csányi Vilmos, Fehér Márta, Kálmán C. György, Nyíri Kristóf, Raskó István, Voigt Vilmos.

Felsőoktatás

A II. b) pont informál az ELTE-MTA kihelyezett Elméleti nyelvészet szakcsoport tevékenységéről.

Vendégkutatói pályázatok

Az intézet meghirdette a Hajdú Péter Vendégkutatói Ösztöndíjat. Ennek keretében három, a felsőoktatásban dolgozó nyelvészek kapott ösztöndíjat zavartalan kutatómunka végzésére.

A PhD disszertációk kiadására vonatkozó pályázat

Az intézet, az Akadémiai Kiadóval kötött szerződése alapján nyelvész doktoranduszok számára sikeres pályázatot hirdetett a megvédett nyelvész doktori disszertációk kiadására.

Részvétel különböző egyetemi szakok és doktori programok oktatásában:

Kiemelendő, hogy két munkatárs vezet egyetemi doktori iskolát és négy további munkatárs pedig egyetemi doktori programot. Három munkatárs tanszékvezető is. Szinte valamennyi magyarországi bölcsészkaron és más felsőoktatási intézményben végeztek oktató munkát a munkatársak. Így az ELTE BTK Magyar szakán, a Kar bölcsész-informatikai programjában, az Angol alkalmazott nyelvészet doktori programban, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Elméleti nyelvészet szakán, Finnugor tanszékén, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Angol–Amerikai Intézetében, a Finnugor szakon és Nyelvészeti doktori programjában, az ELTE Bárczi Gusztály Gyógyepedagógiai Karon, a BME Kognitív Tudomány Központjában, és a Pécsi Tudományegyetem BTK Alkalmazott nyelvészet doktori programjában, a Miskolci Egyetemen, és a Mathias Corvinus Collegium-ban, az Eszterházi Károly Tanárképző Főiskolán, a Károli Gáspár Református Egyetemen, a Budapesti Kommunikációs Főiskolán és a Szent István Egyetemen.

Felsőoktatási tankönyvek megírása és szerkesztése:

Intézeti munkatársak vesznek részt az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékén készülő nyelvtörténeti tankönyv és egyes fejezeteinek írásában. A Finnugor osztály Szamojéd Kutatócsoportja a Chrestomathia Nganasanica tankönyvet készítette el. Az Orientalisztikai osztály munkatársa publikálta *A vallástörténet klasszikusai. Szöveggyűjtemény portrévázlatokkal* c. művet.

IV. Nemzetközi kapcsolatok

2003-ban nemzetközi szaktekintélyek egész sora tartott az intézetben előadást: Wolfgang U. Dressler (Bécs), Charles J. Fillmore (Berkeley), Susan Fischer (Rochester), S.Y. Kuroda (UCSD), Audrey Li (USC), Molnár Valéria (Lund), Marga Reis (Tübingen), Ian Roberts (Cambridge), Ivan A. Sag (Stanford), Szabó Gendler Zoltán (Cornell Egyetem).

Az intézet három nemzetközi konferenciát, illetve workshop-ot rendezett, így a nyelvtechnológiai és számítógépes nyelvészeti kutatásokkal, fejlesztésekkel foglalkozó *European Chapter of the Association of Computational Linguistics (EACL)* konferenciát, a *COMPLEX 2003* konferenciát, valamint a neurolingvisztikai témájú *Utrecht-Budapest Cooperation Workshop On Language Acquisition and Language Breakdown* kerekasztalt.

Az Elméleti nyelvészeti osztály munkatársai a CNRS-MTA együttműködés keretében közös lexikológiai kutatások folytattak az Université de Paris 13 egyetemmel, a Balaton projektum keretében közös kutatások folytak az Université de Paris VII egyetemmel a magyar prezentatív szerkezetek és azok francia megfelelőinek kontrasztív vizsgálatáról. Az University of Tromsø-vel (Norvégia) közös Marie Curie-pályázatot (*Linguistic Variation and Typology*) adtak be.

Az Utrechti Egyetem Nyelvészeti Tanszéke (Doktori Iskolája) és az MTA-ELTE Elméleti Nyelvészeti program közötti együttműködés keretében 2003-ban két oktató és két diák utazott Utrechtbe, előbbiek rövid kurzusokat tartottak, utóbbiak egy-egy szemesztert végeztek kint.

A Finnugor osztály folytatta az együttműködést a Koblenzi Egyetem (Németország) Számítógépes Nyelvészeti Tanszékével, az Uráli Etimológiai Adatbázis fejlesztésében.

A Korpusznyelvészeti osztály együttműködést kezdeményezett Max Silberzteinnel, (Université de Franche-Comté, Laboratoire de SemioLinguistique, Didactique et Informatique) az INTEX véges állapotú nyelvelemző rendszert fejlesztő szoftver készítőjével. A rendszer jól alkalmazható szövegek elemzésére, lokális grammatikák fejlesztésére. Kutatási kapcsolatba léptek az Európai Bizottság Isprai Közös Kutatóközpontjának nyelvtechnológiai munkacsoportjával.

A Neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai osztály az Utrechti Egyetem Nyelvészeti Intézetével közös kutatást együttműködést folytatnak a *Language Acquisition and Language Breakdown* projektum keretében.

A Nyelvművelő osztály folyamatos a munkakapcsolatban áll a dunaszerdahelyi (Szlovákia) GRAMMA Nyelvi Iroda munkatársaival a közönségszolgálati munkáról.

A munkatársak közül többen oktatnak külföldi egyetemeken különféle nyelvészeti témakörökben, így a University College, London, a Bécsi Egyetemen és Adam Mickiewicz Egyetemen, (Poznan). Az Elméleti nyelvészeti osztály munkatársa előadássorozatot tartott a bécsi műszaki egyetemen az ESSLLI 2003 nyári egyetemén, az Élőnyelvi osztály munkatársa pedig kétnapos „workshop”-ot tartott a nyelvi emberi jogokról Linguistic Society of America nyári egyetemén (LSA Summer Institute, East Lansing, MI)

A munkatársak legfontosabb előadásai nemzetközi konferenciákon, workshopokon

A legfontosabb konferenciák: a SIDG 4. kongresszusa: *4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists* (Riga), *CV / GP Phonology Round Table*, a Bécsi Egyetem Általános Nyelvészeti Tanszékével közösen (Budapest), a berlini Humboldt egyetemen az elsőrendű logika 75. „születésnapján” rendezett szimpózium (Berlin), a *10th Manchester Phonology Meeting c.* konferencia, a *European Association of Chinese Linguistics* konferencia (Gent, Belgium), az *Academy of Aphasia* című konferencia, (Bécs), a *5th Conference of the Federation of European Psychophysiological Societies*, konferencia, (Bordeaux) a *Fourth International Symposium on Bilingualism* rendezvénye, Temple University, Arizona USA, a *Gramma Műhely*, Párkány, Szlovákia, *XVth International Congress of Phonetic Sciences* (Barcelona) *Eurospeech 2003* (Genf), *Disfluency Workshop 2003* (Göteborg).

Részvétel a nemzetközi tudományos közéletben

Az intézet egyik munkatársát a Nemzetközi Fonetikai Társaság (ISPhS) főtitkárává választották. Az intézet munkatársa a Nemzetközi Nyelvtudományi Társaság elnöke és a Nemzetközi Pragmatikai Társaság, elnökségi tagja. Az intézet másik munkatársa a European Association of Chinese Linguistics (EACL) elnökségi tagja és alelnöke.

Két munkatárs jelentős külföldi kutatói ösztöndíjat nyert el: Humboldt Alapítvány – a berlini Zentrum für Allgemeine Sprachwissenschaft kutatóintézet ösztöndíját és a Fulbright kutatói ösztöndíjat (Michigan State University, USA)..

Az intézet munkatársa a *Lexicon Grammaticorum: Who's Who in the History of World Linguistics* című, a Niemeyer kiadónál megjelenő 2. kiadás magyar társszerkesztője.

Az intézet egy munkatársa szakértőként közreműködött EU 6. keretprogram pályázatok bírálatában és EU projektek záró értékelésében.

V. Az év folyamán megjelent legfontosabb publikációk

- Bakró-Nagy Marianne – Rédei Károly (szerk.): Ünnepi kötet Honti László tiszteletére. Budapest, 2003, MTA Nyelvtudományi Intézet, 414.
- Bartha Csilla, Die Möglichkeiten der Bewahrung der Minderheitensprachen in Ungarn. Über eine soziolinguistische Zweisprachigkeitsuntersuchung im Landesmasstab. In: Herausgeben von Ferenc Glatz, *Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas. Studien von Cs. Bartha, A. Borbély, M. Erb, F. Glatz, A. Gyivicsán, O. Nádor, Zs. Ritoók, L. Szarka, Gy. Szépe, B. Vizi.* Budapest: Europa Institut. (Begegnungen, Band 21.) 2003. 225-236.
- Bánréti Zoltán, On the syntax of coordinate constructions, *Acta Linguistica Hungarica*, Budapest, Akadémiai kiadó – Kluwer, 2003, Vol 50 (3-4) 2003. 265-340.
- Bartos Huba: On-line morphology: The morphosyntax of Hungarian verbal inflection. In: Junghanns, Uwe – Szucsich, Luka (szerk.), *Syntactic Structures and Morphological Information.* Berlin & New York, 2003, Mouton de Gruyter, 25–56.
- Bender, M. L. (chief ed.)–Appleyard, D.–Takács, G. (ed.): Selected Comparative-Historical Afrasian Linguistic Studies in Memory of Igor M. Diakonoff. (Lincom Studies in Afroasiatic Linguistics 14) München & Newcastle, 2003, Lincom Europa 323.
- Bródy Mihály: *Towards an Elegant Syntax.* Routledge Leading Linguists series. Taylor and Francis Group, London and New York. 2003. 309.
- Bródy Mihály – Szabolcsi Anna: Overt Scope in Hungarian. *Syntax*, Volume 6 (2003) No. 1. 19-52
- Cser András: The Typology and Modelling of Obstruent Lenition and Fortition Processes. Budapest. 2003. Akadémiai Kiadó, 141.
- Dömötör Adrienne: Structural synonymy and formal variants: relative clauses and their parallels in six Early Hungarian translations of the Bible. *Acta Linguistica Hungarica*, 2003. 50. sz. 341–369. p.
- Eöry, Vilma – L. Hašová: Hungarians in the Czech Republic. On the emergence of a „new” linguistic minority after the division of Czechoslovakia. *International of the Sociology of Language*. 162: 85-102.
- É. Kiss Katalin – Gyuris Beáta: Apparent scope inversion under the rise-fall contour. *Acta Linguistica Hungarica* 2003. Vol. 50. Nr. 3-4. 371-404.
- Gósy, Mária: Temporal organization of phonological and phonetic encoding: Evidence from experiments and spontaneous speech. *Proceedings of ICPHS.* In: Solé, Maria-Josep –Recasens, Daniel – Romero, Joachim (eds.) *Proceedings of the 15th International Congress of Phonetic Sciences.* Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2003, 1455-1459.
- Hazai, G.: Vorstudien zur antolisch-türkischen Version des Tadkiratu l-Awliya von Feriduddin Attar. *Archivum Ottomanicum* 21 (2003) 1-70.
- Kiefer Ferenc és Siptár Péter (szerk.): A magyar nyelv kézikönyve. Budapest, 2003, Akadémiai Kiadó, 611 p. A kötetben: Bánréti Zoltán: Neurolingvisztika 481-506, Borbély Anna: Kétnyelvűség és többnyelvűség, 361–380. , Dömötör Adrienne: A nyelvújítás, 103-117., É.Kiss Katalin: Mondattan, 205-241., Gerstner Károly: A magyar nyelv szókészlete , 117 – 157. Haader Lea: A középmagyar kor 87-102., Horváth László: Az ősmagyar kor. 45–61. Kassai Ilona: Fonetika. 507–548. Kiefer Ferenc: Alaktan 185-205. Kontra Miklós: A határon túli magyar nyelvváltozatok 301-321., Uő.:A magyarországi magyar nyelvhasználat variabilitásáról 325-338, Uő.: Nyelv és jog, 551-566., Papp Zsuzsanna: Az ősmagyar kor, 63-87., Prószycki Gábor - Olasz Gábor - Váradi Tamás. Nyelvtudomány 567-588. Siptár Péter: Hangtan 161-183., Váradi Tamás: A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú, 339-359.,
- Kontra Miklós (szerk.). Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon. Budapest., 2003 Osiris Kiadó, 372.
- Kontra, Miklós. Changing mental maps and morphology: Divergence caused by international border changes. In: David Britain and Jenny Cheshire, eds., *Social Dialectology: In honour of Peter Trudgill*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003. 173–190.
- Lukács Ágnes - Pléh Csaba - Racsmány, Mihály, Morphological patterns in Hungarian children with Williams syndrome and the rule debates. *Brain and Language*, 2003, 86, 377-83.

- Olaszy Gábor: Az artikuláció akusztikai vetülete – a hangsebészet elmélete és gyakorlata. In: Hunyadi László (szerk.): *Kísérleti fonetika, laboratóriumi fonológia*. Debrecen, 2003, Debreceni Egyetem, 241-254. p.
- Orsós Anna: Beás-Magyar kisszótár. Kaposvár, 2003, Dávid Oktatói és Kiadói Bt. 90 p.
- Pusztai Ferenc (főszerk.) Magyar Értelmező Kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás, Akadémiai kiadó, Budapest, 2003, 1507.
- Simon, Róbert: Islam and Otherness. Selected Papers. Szombathely, Savaria University Press 2003, 395
- Simon, Róbert (ed.): A vallástörténet klasszikusai. Szöveggyűjtemény portrévázlatokkal. Budapest, Osiris 2003, 657.
- Törkenczy Miklós: Two Notes on Laryngeal Licensing (Társ szerzők: M. Kenstowicz, M. Abu-Mansour). In: Angela C. Carpenter, Andries W. Coetzee és Paul de Lacy szerk.: *Papers in Optimality Theory II* University of Massachusetts Occasional Papers Vol 26, 2003, 121-140.
- Váradí, Tamás. Shallow Parsing of Hungarian Business News. In *Proceedings of the Corpus Linguistics 2003 Conference*, Lancaster pp. 845-851
- Wagner-Nagy Beáta Boglárka (szerk.): Chrestomathia Nganasanica. Studia-Uralo altaica, Supplementum 10. Budapest-Szeged, 2003. 360.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

A igazgató neve: Kenesei István

Intézeti átlaglétszám: **117**

ebből kutató: **86**

Publikációk

A 2003-ban megjelent összes tudományos publikáció száma: **250**

Könyv

Monográfia:	magyarul: 3	idegen nyelven: 4
Szerkesztett kötet:	magyarul: 11	idegen nyelven: 0
Egyéb egységes tartalmú könyv:	magyarul: 3	idegen nyelven: 1
<u>Tanulmány, cikk:</u>		
Hazai tudományos folyóiratban:	magyarul: 39	idegen nyelven: 12
	idegen nyelven külföldi folyóiratban: 15	
Tanulmánykötetben:	magyarul: 129	idegen nyelven: 28

Részvétel a tudományos életben

Tudományos előadások száma összesen: **177** ebből nemzetközi rendezvényen: **60**

Tudományos rendezvény szervezése összesen: **12** ebből nemzetközi: **8**

Szakértői tevékenység:

egyéni szaklektori vélemény összesen: **161** ebből külföldön: **18**

opponensi tevékenység összesen: **19** ebből külföldön: **1**

Részvétel tudományos testületben:

elnöki tisztség betöltése összesen: **5** ebből nemzetközi: **3**

tagság összesen: **75** ebből nemzetközi: **15**

Tudományos fokozatok megszerzése: Ph.D.: **5** MTA doktora: **1**

Felsőoktatásban végzett tevékenység:

Felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma: **54**

Ebből doktori iskolában oktatók száma: **23**

Előadások száma kurzusonként: **138**

Doktori iskolát vezetők száma: **2**

Gyakorlati kurzusok száma: **147**

Pályázati adatok:

OTKA témák száma: **12**

2003. évi támogatás összege: **32,4 MFt**

OKTK témák száma: **2**

2003. évi támogatás összege: **6,6 MFt**

NKFP-pályázati témák száma: **11**

2003. évi támogatás összege: **44,9 MFt**

Nemzetközi pályázati témák száma: **5**
Egyéb pályázati témák száma: **2**

2003. évi támogatás összege: **16,4 MFt**
2003. évi támogatás összege: **25,6 MFt**